

Земельне право; аграрне право; екологічне право;
природоресурсне право

УДК 349.6

Єрмолаєва Тетяна Вікторівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ермолаева Татьяна Викторовна

*кандидат юридических наук, доцент
доцент кафедры экологического права*

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Ermolaeva Tetyana

*Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Environmental Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Стельмахов Владислав Юрійович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стельмахов Владислав Юрьевич

студент

Інститута прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Stelmakhov Vladyslav

Student of the

Faculty of Public Prosecutor and Criminal Justice of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Бондарчук Володимир Ярославович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Бондарчук Владимир Ярославович

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Bondarchuk Volodymyr

Student of the

Faculty of Public Prosecutor and Criminal Justice of the

Yaroslav Mudryi National Law University

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ
РОСЛИННОГО СВІТУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНЫ
РАСТИТЕЛЬНОГО МИРА: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ
АСПЕКТ
REGULATION OF USING AND PROTECTION OF THE FLORA:
INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS**

Анотація. Стаття присвячена особливостям міжнародно-правового регулювання використання та охорони рослинного світу. В умовах екологічної кризи, що охопила всю планету, об'єктивною необхідністю стало міжнародне співробітництво в галузі природокористування і охорони навколишнього природного середовища, у тому числі і рослинного світу. Найважливішим напрямком міжнародного співробітництва є міжнародна правова охорона навколишнього середовища, а основним інструментом – міжнародне екологічне право.

Авторами було з'ясовано, що екологічне право ЄС у своїх документах використовує поняття «флора», а не «рослинний світ», на відміну від українського законодавства, яке розглядає його складовими частинами флору й рослинність. Крім того в міжнародному праві та праві ЄС йде мова про конкретні складові частини рослинного світу (ліси, луки, рідкісні види рослин), або він сам виступає як складова частина біорізноманіття або окремої території, наприклад території особливого природоохоронного значення, або ореолом мешкання тваринного світу. Також було досліджено роль, яку відіграють міжнародні неурядові організації в здійсненні міжнародного співробітництва з питання охорони навколишнього середовища, у тому числі рослинного світу. Правовими інструментами використання та охорони рослинного світу на міжнародному рівні є конвенції, положення яких розробляються в ході роботи міжнародних організацій по охороні навколишнього середовища. Тому було розглянуто, найбільш важливі документи, що стосуються досліджуваного питання. Крім того екологічне законодавство ЄС має на меті зберегти природні середовища існування представників дикої природи, у тому числі представників рослинного світу. Тому для цього створюються області (території) з відповідним режимом охорони, які інтегруються в Європейську екологічну мережу. Європейська екологічна мережа особливо охоронюваних областей - Natura 2000 та її аналог Смарагдова Мережа Європи – екологічна мережа, до складу якої входять території особливого природоохоронного значення мають на меті забезпечити природні умови існування видів рослин, які потребують особливих заходів збереження. На думку авторів особливістю законодавства ЄС є те, що воно охороняє не лише конкретні види флори, а й території, які є зоною мешкання таких рослин та рослинних угруповань, та забезпечує їм природні умови існування.

Ключові слова: рослинний світ, рослинність, флора, міжнародне екологічне право, екологічне право ЄС, охорона навколишнього середовища, використання та охорона рослинного світу.

Анотація. Стаття посвячена особливостям международно-правового регулювання використання и охраны растительного мира. В условиях экологического кризиса, охватившего всю планету, объективной необходимостью стало международное сотрудничество в области природопользования и охраны окружающей среды, в том числе растительного мира. Важнейшим направлением международного сотрудничества является международная правовая охрана окружающей среды, а основным инструментом - международное экологическое право. Авторами было установлено, что экологическое право ЕС в своих документах использует понятие «флора», а не «растительный мир», в отличие от украинского законодательства, рассматривает его составными частями флору и растительность. Кроме того, в международном праве и праве ЕС идет речь о конкретных составные части растительного мира (леса, луга, редкие виды растений), либо он сам выступает как составная часть биоразнообразия или отдельной территории, например, территории особого природоохранного значения, или ореолом обитания животного мира. Также были исследованы роль, которую играют международные неправительственные организации в международном сотрудничестве по вопросу охраны окружающей среды, в том числе растительного мира. Правовыми инструментами использования и охраны растительного мира на международном уровне является конвенции, положения которых разрабатываются в ходе работы международных организаций по охране окружающей среды. Поэтому были рассмотрены наиболее важные документы, касающиеся изучаемого вопроса. Кроме того, экологическое законодательство ЕС

имеет целью сохранить природные среды обитания представителей дикой природы, в том числе представителей растительного мира. Поэтому для этого создаются области (территории) с соответствующим режимом охраны, интегрируются в Европейскую экологическую сеть. Европейское система особо охраняемых областей - Natura 2000 и ее аналог Изумрудная Сеть Европы - экологическая сеть, в состав которой входят территории особого природоохранного значения имеют целью обеспечить естественные условия существования видов растений, нуждающихся в особых мер сохранения. По мнению авторов особенностью законодательства ЕС является то, что оно охраняет не только конкретные виды флоры, но и территории, которые являются зоной проживания таких растения и растительных группировок, и обеспечивает им естественные условия существования.

Ключевые слова: *растительный мир, растительность, флора, международное экологическое право, экологическое право ЕС, охрана окружающей среды, использование и охрана растительного мира.*

Summary. *The article is devoted to the peculiarities of the international legal regulation of the using and protection of the flora. In the conditions of the ecological crisis, which covered the whole planet, the international necessity became an international cooperation in the field of nature use and protection of the environment, including flora. The most important direction of international cooperation is international legal protection of the environment, and the main instrument is international environmental law. It was found out that the environmental law of the EU in its documents uses the concept of «flora», rather than «plant world», in contrast to Ukrainian legislation, which considers its constituent parts of flora and vegetation. In addition, in international law and EU law, we are talking about specific parts of the plant world (forests, meadows, rare species of plants), or it acts as an integral part of biodiversity or*

a particular area, such as a special conservation area, or a halo of animal life. The role played by international non-governmental organizations in international cooperation on environmental issues, including flora, was also explored. International instruments for the use and conservation of flora are international conventions, the provisions of which are developed during the work of international environmental organizations. Therefore, the most important documents related to the issue under study were considered. In addition, the environmental legislation of the EU aims to preserve the natural habitats of wildlife, including representatives of the plant world. Therefore, for this purpose, areas (territories) with appropriate protection regime that are integrated into the European ecological network are created. European ecological system of specially protected areas - Natura 2000 and its analogue. Emerald Network Europe - an ecological network, which includes specially protected areas, is intended to provide the natural conditions for the existence of plant species requiring special conservation measures. According to the authors, the feature of the EU legislation is that it protects not only specific species of flora, but also territories that are the zone of residence of such plants and plant groups, and provides them with natural conditions of existence.

Key words: *flora, international environmental law, EU environmental law, environmental protection, using and protection of the flora.*

Постановка проблеми. Важко перерахувати ті форми і види людської діяльності, які негативно впливають на природну флору (рослинність, рослинний світ). Вони численні і різноманітні. До їх числа відносяться будівництво нових міст і селищ, заводів і фабрик, розробка корисних копалин, створення водосховищ, прокладка залізних і шосейних доріг, нафто- і газопроводів, ліній електропередач. Не слід забувати, що величезної шкоди флорі завдає масовий збір красиво квітучих рослин для букетів. Він веде до швидкого знищення деяких видів. При цьому можуть

загинути не тільки рідкісні види рослин, а й цілі рослинні угруповання. Тому важливість регулювання використання та охорони рослинного світу – це питання, яке є актуальним не лише в межах національних правових систем окремих держави, а має транснаціональний характер. Міжнародне екологічне право виробило власні підходи до вирішення проблеми раціонального використання об’єктів природного середовища, у тому числі й рослинного світу. Законодавство ЄС та міжнародні конвенції закріплюють ці підходи, тим самим підкреслюючи важливість даного питання, яке враховуючи сучасну екологічну кризу все більше хвилює як представників міжнародних природоохоронних організацій так, і світову спільноту в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання правового регулювання використання та охорони рослинного світу в межах міжнародного екологічного права займалася досить велика кількість вчених, у тому числі й А. Кім, І. Гиренко, Е. Туліна, А. Гетьман, Р. Шабанов, І. Швердіна А.К. Соколовата інші.

Формулювання цілей статті. Основною метою даної статті є аналіз правового регулювання використання та охорони рослинного світу в межах міжнародного співробітництва держав. А саме дослідження законодавства ЄС та положення міжнародних конвенцій в даній царині. Виявлення особливостей міжнародного екологічного права щодо правових аспектів регулювання використання об’єктів навколишнього середовища, особливо рослинного світу.

Виклад основного матеріалу. Для людини, як і для будь-якого іншого біологічного виду, природа відіграє роль середовища проживання і джерела існування. Життєдіяльність людини як біологічного виду впливає на природу. Зміни в навколишньому середовищі, створені людиною, загрожують порушити існуючу в природі рівновагу. Довгий час люди вважали природу невичерпним джерелом необхідних для них матеріальних

благ. Однак, після негативних наслідків свого впливу на природу, вони поступово впевнилися в необхідності її раціонального використання і охорони.

Найважливішим напрямком міжнародного співробітництва є міжнародна правова охорона навколишнього середовища, а основним інструментом – міжнародне екологічне право, тобто система правових норм, що регулюють міждержавні відносини, політику світового співтовариства в області охорони навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки та сталого соціально-економічного розвитку суспільства.

Але перш ніж розглядати міжнародно-правові аспекти регулювання використання, охорони та захисту рослинного світу, як складової частини навколишнього середовища слід визначитися з самим поняттям «рослинний світ» та співвідношення його з поняттям «рослинність» і «флора», яке застосовується як у міжнародних конвенціях, так і у законодавстві ЄС.

Якщо звернутися до вітчизняного законодавства, то у ЗУ «Про рослинний світ» визначено терміни «рослинний світ», «дикорослі рослини», «природні рослинні угруповання», «об'єкти рослинного світу», «природні рослинні ресурси». Отже, відповідно до згаданого закону рослинний світ – сукупність усіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території [1].

Слід звернути увагу, що в законодавець не оперує терміном «флора», зокрема в ЗУ «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України», «Про охорону навколишнього природного середовища», Лісовому кодексі України, його не використано.

Якщо звернутися до праць вчених біологів, то можна з'ясувати, що рослинний світ – це один з найважливіших компонентів природи, що представлений сукупністю різних рослинних угруповань. Флора – це

сукупність видів, а рослинність – сукупність угруповань. *Флора і рослинність разом складають рослинний світ* [2].

Таким чином, терміни «флора» та «рослинність» на сьогодні не вважаються юридичними поняттями природних об'єктів для вітчизняного екологічного права та вживаються переважно в природничих науках для характеристики сукупності рослин чи рослинних угруповань. Ці поняття не є тотожними за змістом між собою та з юридичним поняттям «рослинного світу», що вживається для характеристики правового режиму відповідного об'єкта природи.

Але, на відміну від законодавства України, термін «флора» широко використовується в міжнародних нормативно-правових актах – договорах (конвенціях), ратифікованих Україною. А відповідно до ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори України» такі угоди є частиною національного законодавства України [3].

Крім того, якщо проаналізувати законодавство ЄС з питання регулювання використання, охорони та захисту рослинного світу, то можна також побачити, що у його положеннях також звучить лише термін «флора».

Так, одним із значимих документів ЄС у досліджуваній сфері можна назвати Директиву Ради 92/43 / ЄЕС про збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори [4], якою на держав-членів ЄС покладається обов'язок зробити все можливе для створення системи жорсткої охорони видів рослин, що позитивно буде впливати на правовідносини у сфері використання рослинного світу.

У Регламенті (ЄС) № 338/97 про охорону видів дикої флори і фауни шляхом регулювання торгівлі ними [5] міститься перелік видів дикої флори, на які поширюється обмеження щодо їх використання з метою отримання комерційної вигоди і продажу.

Отже, спираючись на вищенаведене, можна прослідкувати, що екологічне право ЄС оперує терміном «флора», а не «рослинний світ», на відміну від українського законодавства, яке розглядає його складовими частинами флору й рослинність. Але слід також звернути увагу, що ні один нормативно-правовий акт міжнародного характеру не дає офіційне визначення поняттю «флора», яке постійно використовується в міжнародному екологічному праві.

Отже, буде доцільним розглянути як саме, та за рахунок чого здійснюється регулювання використання, охорони та захисту рослинного світу (фауни) на міжнародному рівні.

Важливу роль у здійсненні міжнародного співробітництва з питання захисту навколишнього середовища, у тому числі рослинного світу відіграють неурядові організації. МСОП (Міжнародний союз охорони природи) – неурядова організація, створена в 1948 році при ЮНЕСКО. Штаб-квартира знаходиться в м. Глан (Швейцарія). У складі МСОП понад 130 держав, а також 24 міжнародні організації [6, с. 33]. Тобто даний союз об'єднав і очолив роботу з охорони живої природи державних, наукових і громадських організацій в більшості країн світу. Його діяльність спрямована на охорону особливо цінних природних об'єктів, пам'яток світового рівня, а також окремих видів тваринного і рослинного світу, яким загрожує зникнення.

МСОП з метою збереження рідкісних і зникаючих видів розробляє Червоні книги і Червоні списки. Вони включають в себе списки видів тварин і рослин, що потребують особливої охорони. Ці документи призначені для підвищення загальної обізнаності щодо рідкісних і зникаючих видів і сприяння в розробці природоохоронних програм.

Авторитетним і достовірним глобальним списком, що містить інформацію про види, що знаходяться під загрозою зникнення, визнається Червоний список видів під загрозою зникнення МСОП [7]. У ньому видам

присвоюються певні категорії, відповідні їх ступеня схильності до ризику зникнення. Саме Червоний список МСОП вважається основним інструментом для встановлення статусів загрози, на які спираються при розподілі фінансування і плануванні заходів щодо відновлення і збереження чисельності популяцій рідкісних видів. Тому деякі дослідники називають його ефективним механізмом, що сприяє збереженню глобального біорізноманіття планети.

Всесвітній фонд дикої природи (World Wildlife Fund, WWF) – також міжнародна неурядова організація, створена в 1961 г. (штаб-квартири розташовані в Бонні, Цюріху, Відні, Женеві). Здійснює фундаментальні дослідження, засновує і охороняє заповідники, надає грошову допомогу і займається просвітницькою та виховної діяльністю в сфері охорони природи [6, с. 33]. Всесвітній фонд дикої природи як найбільша в світі природоохоронна організація, яка бере заходи з охорони рідкісних тварин і активно бере участь в розробці міжнародних угод і нормативів про захист лісів, морів і прісних водойм. Представництва Фонду працюють в 27 країнах світу, пожертвування надходять з усіх кінців світу.

Крім того важливим регулятором використання, захисту та охорони рослинного світу на міжнародному рівні є конвенції, положення яких розробляються в ході роботи міжнародних організацій по захисту навколишнього середовища. Тому буде доцільно розглянути, найбільш вагомні документи, що стосуються досліджуваного питання.

Виходячи з виключно важливої ролі, яку відіграють дика флора та фауна у підтриманні біологічної рівноваги, виникла потреба прийняття у 1979 році у м. Берні Конвенції про охорону дикої флори, фауни та природних середовищ існування в Європі, через що і отримала назву Бернської конвенції.

У Преамбулі вказаного документа йдеться, що держави - члени Ради Європи та інші держави, які підписали цю Конвенцію, визнали, що дика

флора та фауна є природною спадщиною непересічної естетичної, наукової, культурної, рекреаційної та економічної цінності, яку необхідно зберегти і передати прийдешнім поколінням, що численні види дикої флори та фауни зазнають серйозного виснаження і що деяким з них загрожує зникнення та зазначили, що охорона природних середовищ існування є важливим елементом захисту і охорони дикої флори та фауни, і тому проблема охорони дикої флори та фауни повинна враховуватися урядами в їхніх національних завданнях і програмах і що для захисту, зокрема, мігруючих видів необхідно започаткувати міжнародне співробітництво [8].

У Додатках до Бернської Конвенції представлені списки видів флори, які підлягають особливій охороні. Загальна кількість рослин, які там зазначені становить 596 види.

Не менш важливою є Конвенція з Міжнародної торгівлі видами дикої фауни і флори (CITES) – міжнародна урядова угода з охорони дикої фауни та флори, яка була результатом майже 10-річної роботи активістів МСОП і вступила в силу в 1975 році. Метою цієї конвенції є гарантія, що міжнародна торгівля дикими видами тварин та рослин не створює загрози їх виживанню в природі. На сьогодні Конвенцію підписало понад 170 країн світу. До неї включено понад 33000 видів рослин і тварин. Конвенція складається з трьох частин. Додаток I включає види, які знаходяться під загрозою зникнення, а експорт їх з комерційною метою заборонений, за виключенням екземплярів, що є другим поколінням при розмноженні в культурі. Цей список включає близько 800 видів. Додаток II включає види, які можуть у найближчий час опинитися під загрозою зникнення, якщо їх торгівля не буде контролюватися. Цей список найбільший і включає майже 30000 видів рослин і тварин. Додаток III включає види, експорт та імпорт яких контролює країна, з якої вивозять або в яку ввозять той чи інший зразок. Цей список, поки що найменший і включає близько 300 видів [9].

Ще одним міжнародним документом в контексті досліджуваного питання є Конвенція про охорону біорізноманіття, яка була прийнята 5 червня 1992 року на конференції ООН з питань навколишнього природного середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро і набула чинності 29 грудня 1993 року. Метою Конвенції є регулювання діяльності суб'єктів міжнародного права із захисту, відновлення, збереження та сталого використання біорізноманіття. Що стосується рослинного світу, то реалізація даної мети полягає у вирішенні двох завдань: зменшення загроз біологічному і ландшафтному різноманіттю рослин з боку промислових підприємств та інших екологічно небезпечних об'єктів, а також створення належних умов для відновлення чисельності та ареалів поширення різних видів рослинності. Виконання зазначених завдань передбачає, зокрема, проведення обміну генетичним матеріалом між ботанічними садами, дендрологічними парками, розплідниками, що уможливить штучне відтворення природних популяцій з метою збереження видів, що перебувають під загрозою зникнення.

Іншим правовим інструментом, спрямованим на досягнення зазначеної мети, є розвиток національних програм зі збереження рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин, які мають створюватися з урахуванням соціальних, культурних та економічних інтересів конкретних регіонів [10, с. 452].

якщо говорити про правове регулювання використання, охорони та захисту рослинного світу в межах ЄС, то варто зазначити, що ЄС була вироблена «єдина екологічна політика», яка, в свою чергу, є основою для розробки загальноєвропейського законодавства з охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Екологічна політика Європейського Співтовариства характеризується своїм динамізмом, урахуванням суспільних потреб та інтересів окремих його членів.

Екологічне законодавство ЄС має на меті зберегти природні середовища існування представників дикої природи. Але таке збереження у ряді випадків потребує штучних умов і активних людських дій. Охорона особливих середовищ існування видової природної спадщини та небезпека, яка їм загрожує мають транскордонний характер і вимагають вжиття заходів на рівні ЄС. Різний ступінь загроз передбачає виділення пріоритетних об'єктів з відповідним режимом охорони і інтеграції їх в Європейську екологічну мережу.

Як приклад, Європейська екологічна система особливо охоронюваних областей - Natura 2000 формується з включених в Додатки до директив ділянок зі сприятливими природними факторами і середовищами існування. Кожна країна ЄС робить внесок у створення Natura 2000 по наявності на її території таких областей. До переліку охоронюваних природних видів флори входять дубові, каштанові, лаврові і хвойні ліси, пальмові гаї, альпійські луки та інші об'єкти [11, с. 217].

Аналогом Natura 2000 є Смарагдова Мережа Європи – це екологічна мережа, до складу якої входять території особливого природоохоронного значення. Як екологічна мережа, Смарагдова Мережа Європи являє собою систему взаємопов'язаних когерентних територій, що підлягають управлінню, моніторингу та обліку. Мета створеної Смарагдової мережі полягає в тому, щоб забезпечити довгострокове виживання видів і природних оселищ (середовищ їх існування чи біотопів), які потребують особливих заходів збереження [12].

Тобто, як бачимо особливістю законодавства ЄС є те, що воно не пішло класичним шляхом – перерахуванням конкретних видів рослин, які підлягають захисту, в одному документі. Охороні підлягають не лише самі конкретні види, а й території, які є зоною мешкання таких рослин та рослинних угруповань. Крім того в міжнародному праві та праві ЄС йде мова про конкретні складові частини рослинного світу (ліси, луки, рідкісні

види рослин), або він сам виступає як складова частина біорізноманіття або окремої території, наприклад території особливого природоохоронного значення, або ореолом мешкання тваринного світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами аналізу роботи міжнародних організацій з охорони навколишнього середовища, у тому числі й рослинного світу, положень міжнародних Конвенцій у даній царині та норм екологічного законодавства ЄС встановлено, що одним з аспектів, на що вони спрямовані, є правове регламентування використання рослинного світу. Зважаючи на світову екологічну кризу, яка стала наслідком діяльності людини та деяких кліматичних змін не можливо не говорити про охорону та захист диких рослин, а також середовища їх природного зростання. Але, у той же час, окремого міжнародного документа, який комплексно розв'язував би проблеми у сфері використання рослинного світу, немає, існують лише норми конвенцій, які регулюють окремі питання у досліджуваній сфері, у тому числі й щодо захисту й охорони рослин. При дослідженні було також звернено увагу на те, що міжнародне право не використовує у свій термінології поняття «рослинний світ», а оперує терміном «флора». Однак, ні одна Конвенція або норми законодавства ЄС не визначають, що сама вміщує в себе поняття «флора». Тому було б доцільно на міжнародному рівні надавати визначення даному терміну, та закріпити його в положеннях міжнародного екологічного права. Це б у свою чергу зменшило б кількість дискусій, які виникають навколо співвідношення понять «рослинний світ» та «фауна» у вітчизняній науці.

Література

1. Закон України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 року № 591-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>

2. Кузьмішина Ірина. Флора і рослинність України. Курс лекцій / Ірина Кузьмішина. – Луцьк: Друк ПП Іванюк В.П., 2016. – 152 с.
3. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
4. Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/news/31295.html>
5. Регламент Ради (ЄС) № 338/97 від 9 грудня 1996 року про захист видів дикої фауни і флори шляхом регулювання торгівлі представниками таких видів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45875>
6. Международное сотрудничество в области охраны окружающей среды: учебное пособие / авторы-составители Т.Г. Зеленская, Ю.А. Мандра, Е.Е. Степаненко, О.А. Поспелова, С.В. Окрут, Т.А. Кознеделева, Р.С. Еременко – Ставрополь: Изд-во Ставропольский ГАУ «АГРУС». – 2015. – 66 с.
7. Категорії та критерії червоного списку МСОП: Версія 3.1. 2-ге вид. Пер. з англ. Київ, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cmsdocs.s3.amazonaws.com/keydocuments/TranslatedVersions/2001redlistcats_crit_ukranian.pdf
8. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19 вересня 1979 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032
9. Збереження рослинного різноманіття у вихованні екології внутрішнього світу людини / М. М. Гайдаржи, В. В. Нікітіна, К. М. Баглай // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія,

- педагогіка, менеджмент. - 2013. - Вип. 12. - С. 243-252 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2013_12_27
10. Гиренко І. В. Конвенція про охорону біорізноманіття в системі правового регулювання збереження рослинного світу / І. В. Гиренко // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 451-454.
11. Гетьман А. П. Основні напрямки розвитку законодавства Європейського Союзу про охорону біосфери / А. П. Гетьман, В. І. Лозо // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. – 2012. – Вип. 118. - С. 211-230.
12. Смарагдова мережа Європи. Територія захисту дикої флори та фауни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/the-emerald-network-a-tool-for-the-protection-of-european-natural-habi/168072843d>

References

1. Закон України «Pro roslynnij svit» vid 9 kvitnja 1999 roku # 591-XIV [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>
2. Kuzmishyna Iryna. Flora i roslynnistj Ukrainy. Kurs lekcij / Iryna Kuzmishyna. – Lucjk: Druk PP Ivanjuk V.P., 2016. – 152 s.
3. Закон України «Pro mizhnarodni doghovory Ukrainy» vid 29. chervnja 2004 roku # 1906-IV [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
4. Dyrektyva Rady 92/43/JeES vid 21 travnja 1992 roku pro okhoronu pryrodnykh seredovyshh isnuvannja ta dykoji flory i fauny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://menr.gov.ua/news/31295.html>

5. Rehlament Rady (JeS) # 338/97 vid 9 ghrudnja 1996 roku pro zakhyst vydiv dykoji fauny i flory shljakhom reghuljuvannja torghivli predstavnykamy takykh vydiv [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://old.minjust.gov.ua/45875>
6. Mezhdunarodnoe sotrudnychestvo v oblasti okhrany okruzhajushhej sredy: uchebnoe posobyje / avtory-sostavytely T.Gh. Zelenskaja, Ju.A. Mandra, E.E. Stepanenko, O.A. Pospelova, S.V. Okrut, T.A. Koznedeleva, R.S. Eremenko – Stavropolj: Yzd-vo Stavropoljskij GhAU «AGhRUS». – 2015. – 66 s.
7. Kateghoriji ta kryteriji chervonogho spysku MSOP: Versija 3.1. 2-ghe vyd. Per. z anghl. Kyjiv, 2017 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://cmsdocs.s3.amazonaws.com/keydocuments/TranslatedVersions/2001redlistcats_crit_ukranian.pdf
8. Konvencija pro okhoronu dykoji flory ta fauny i pryrodnykh seredovyshh isnuvannja v Jevropi vid 19 veresnja 1979 roku [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032
9. Zberezhennja roslynnogho riznomanittja u vykhovanni ekologhiji vnutrishnjogho svitu ljudyny / M. M. Ghajdarzhy, V. V. Nikitina, K. M. Baghlaj / Mizhnarodnyj naukovyj forum: sociologhija, psykhologhija, pedagoghika, menedzhment. - 2013. - Vyp. 12. - S. 243-252 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2013_12_27
10. Ghyrenko I. V. Konvencija pro okhoronu bioriznomanittja v systemi pravovogho reghuljuvannja zberezhennja roslynnogho svitu / I. V. Ghyrenko // Mizhnarodni chytannja z mizhnarodnogho prava pam'jati profesora P. Je. Kazansjkogho : materialy chetvertoji mizhnar. nauk. konf. (m. Odesa, 8–9 lyst. 2013 r.) – Odesa : Feniks, 2013. – S. 451-454.
11. Ghetjman A. P. Osnovni naprjamky rozvytku zakonodavstva Jevropejsjkogho Sojuzu pro okhoronu biosfery / A. P. Ghetjman, V. I.

- Lozo // Problemy zakonnosti : akad. zb. nauk. pr. / Nac. un-t "Juryd. akad. Ukrainy im. Jaroslava Mudrogho". - Kh., 2012. - Vyp. 118. - S. 211-230
12. Smaragdova merezha jevropy. Terytorija zakhystu dykoji flory ta fauny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://rm.coe.int/the-emerald-network-a-tool-for-the-protection-of-european-natural-habi/168072843d>